

Bygmesteren Peder Holdensen.

Af Sognepræst J. Richter i Vejen.

Over alle de Fremskridt, der er skete i vort Folk — navnlig i Løbet af det sidste halve Aarhundred — har man ikke altid erindret, at der er noget, der hedder „*Fædrenes gode Spor*“; man har frigjort sig for mange Hensyn til „de gamle“ og vandret fremad med de praktiske Interesser og Formaal for Øje, og maaske alligevel i flere Henseender tabt mere, end man vandt. Færdes man udover Landet, vil det vist være umuligt at undgaa at lægge Mærke til, hvor forandret *det danske Landskab* efterhaanden er blevet. Ikke blot dette, at hvor der før laa Hede, staar der nu Skov, og at Agre og Enge møder vort Øje i langt frodigere Skikkelse end i gamle Dage, — det maa jo kaldes Goder, som Fædrene *ikke* kendte. Nej, men det, der prægede det danske Landskab i Fortiden og gjorde det saa skønt, var ikke blot *Naturen*, men ogsaa det, som *Menneskehaand* har dannet: den hvide Kirke midt imellem de gamle Bøndergaarde med deres Straatag og hvidkalkede Vægge. Her er det, at mange af Fædrenes gode Spor er gaaet tabt og ad Glemme. Vi har faaet Grimhed i Stedet for Skønhed: mange af vore Stationsbyer med de røde, ofte tagpap-tækkede Huse og de kedsommelige moderne Kirkebygninger (som en skarp Tunge ikke ueffent har kaldt „Mejerikirker“), — alt saa sørgelig „forlorent“ og

sjælløst; der er vistnok taget alle mulige praktiske Hensyn, men Skønhedslinien, baade i Bygningskunsten og i dansk Landskab, har man ikke haft Øje for.

Heldigvis er der i de allersidste Aar begyndt en Bevægelse for at faa den gamle Stil i vore Landbygninger ikke blot kaldt til Live igen, men ogsaa *kultiveret*, takket være nogle af vore energiske yngre Arkitekter, for hvem det har været en Pine at se det rædselsfulde uægte Væsen brede sig, og som med fuld Ret har hævdet: „Landet er skønt, og Menneskene har ingen Ret til at gøre det grimt“.* Og en Del af vore Landbygmestre synes at have faaet Øjet op for Skønheden i de gamle Huse og gør sig redelig Flid for at vende tilbage til og uddybe de gode Spor fra fordums Dage.

Under disse Forhold kunde det vel ikke være ubetimeligt at fremdrage Mindet om en evnerig jydsk Bygmester fra den gode gamle Tid; hans Navn er for godt til at glemmes. Endnu huskes han af den ældre Slægt, men mange Aar vil det næppe være, inden Glemselens Slør har bredt sig over hans Navn og Gerning.

Manden hed Peder Holden Hansen, men til daglig kendes han bedst under Navnet *Peder Holdensen***

Han var født i Mejlby i Lintrup Sogn, tæt Syd for Kongeaaen, 3. November 1812. Faderen hed Hans Christensen og var født Sønderjyde; Moderen, Maren Jensdatter, var fra Rodebæk i Faaborg Sogn. I 1817

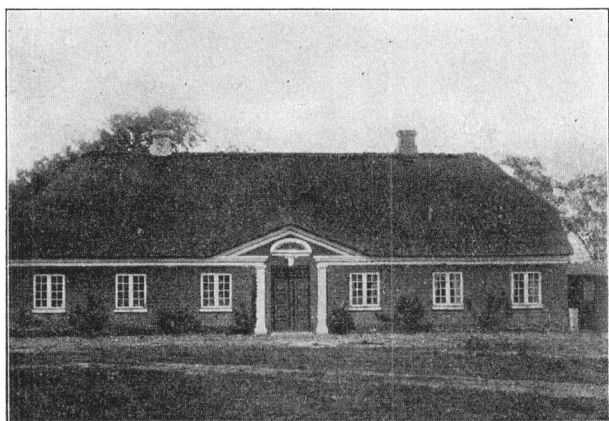
* *P. V. Jensen-Klint*: Bygmesterskolen (Kbhvn. 1911) S. 27.

** I Ugebladet „Architekten“ for 30. Novbr. 1912 har Arkitekt I. Bentsen i Holbæk overmaade sympatetisk skildret P. H.s Betydning som Landbygmester. Nogle mindre Unøjagtigheder i Tids- og Stedsangivelser vil findes rettede i nærværende Afhandling.

flyttede Forældrene til Lindknud Sogn i Malt Herred, hvor de fik en lille Ejendom tæt ved Kirken. Der voksede den lille Dreng op og blev ogsaa efter Konfirmationen i Hjemmet; han var, saa vidt vides, eneste Barn, saa Faderen har nok kunnet have hans Hjælp behov. Om Barndommen og de første Ungdomsaaar vides ellers intet; Familien synes at have været gode Venner med Degnen Nissen i Lindknud, der mødte som Forlover, da Peder skulde giftes. Det blev han alt i 24-aars Alderen. I Foraaret 1836 købte han den lille Ejendom Østerholm i Læborg Sogn, lige ved Vejle-Ribe Landevej; Forældrene flyttede med, men under Flytningen døde Moderen. Samme Efteraar — 1ste Oktober — viedes Peder Holdensen i Læborg Kirke til sin 5 Aar ældre Brud Birthe Marie Hansdatter fra Sædding i Guldager Sogn; med hende fik han 3 Børn: 1 Søn og 2 Døtre. Godt 4 Aar efter døde Faderen. Kaarene var smaa, Peder og hans Kone begyndte med 2 Køer — og 2 Par tomme Hænder, men fik dog Ejendommen dreven op, saa der kunde holdes 2 Heste og 6—8 Køer. Egentlig dygtig Landmand blev Peder dog aldrig, nej han havde langt mere Interesse for at tømre, snedkre og mure, ligesom han ogsaa fra sine tidlige Aar af var „kræng“ til at lave Bliktøj, o. lign. Det har været nærværende Afhandlings Forfatter umuligt at faa opsporet, hvem der egentlig har været hans Læremester i Byggefaget;* hans yngste, endnu levende Datter mener, at han i alt væsenligt var en selvhjulpen Mand. Men han kom snart i Ry for ualmindelig Dygtighed som Bygmester;

* Om det maaske har været *Nis Adersen* (1774—1852) paa Gretenlund i Vejen Sogn, en velansét Bygmester her paa Egnen i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, skal jeg lade være usagt.

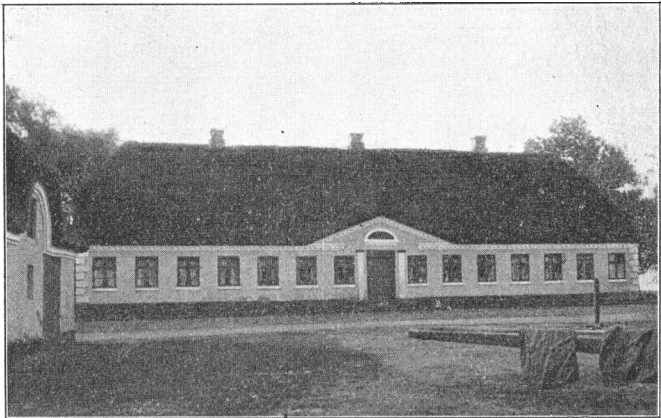
her fik hans energiske og ægte kunstneriske Personlighed Lejlighed til at udfolde de rige Evner, han besad. Omkring Begyndelsen af 1840'erne synes hans Virksomhed at have sat sine første Spor. Nu maa det ikke forstaas saaledes, som om han var Opfinder af en helt ny Bygningstype, nej, han vandrer afgjort i de gamle Spor, men han træder dem ikke ud til Fladhed og Tomhed, han *kultiverer* dem. Ja, han

C. P. Jacobsens Gaard i Vejen.

ligefrem dyrker de skønne, rene Linier i de Bygninger, som kom under hans Haand. Ser man Rækken af hans Bygninger nøje efter — de fleste er beliggende i Malt og Anst Herreder —, vil man opdage, at der er en ret kendelig Udvikling fra en Stil, hvor de flade Pilastre paa Bygningens Façade slet ikke bærer Gesimsen — eller i alt Fald kun den frie Ende af den, hvor den er gennembrudt — men kun skal gøre dekorativ Virkning, til en anden, hvor Pilastrene fortæller os, at nu har de noget at bestille, de bærer Ge-

simsen, er indgaaet som konstruktive Led i Bygningens Ydre. De lærde vil sige: altsaa en Udvikling fra Rokoko til Empire. Til den første Slags hører f. Eks. Damgaard (forhen Kro) i Anst og den Jacobsenske Gaard i Vejen, til den sidste den saakaldte „Helms's Gaard“ (forlængst afdøde Kroejer P. Thomsens Aftægtsbolig) i Vejen. — Saa har Peder Holdensen tillige ofte forsynet Vinduerne over Dørene og i

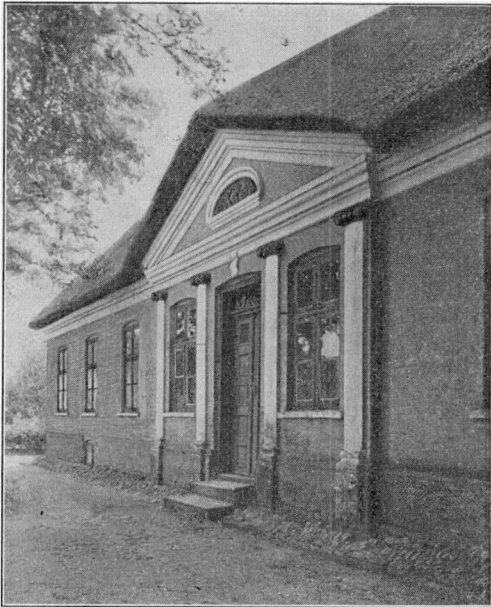

Damgaard i Anst

Gavlfrontonen med fine Ornamentsprosser, som han selv med stor Omhu udskar i sin Fritid. Ogsaa hans Døre og Dørindfatninger er hyppigt rigt og smukt profilerede.

Nu kan det jo nok være, at han i sin Iver for at faa en smuk Façade frem undertiden glemte det rent praktiske Behov i Bygningens Indre. I alt Fald forlyder det, at han engang — det var, efter at han havde forladt Vejen-Eggen — havde lavet en Tegning til et Stuehus, men saaledes, at et af Rummene i Byg-

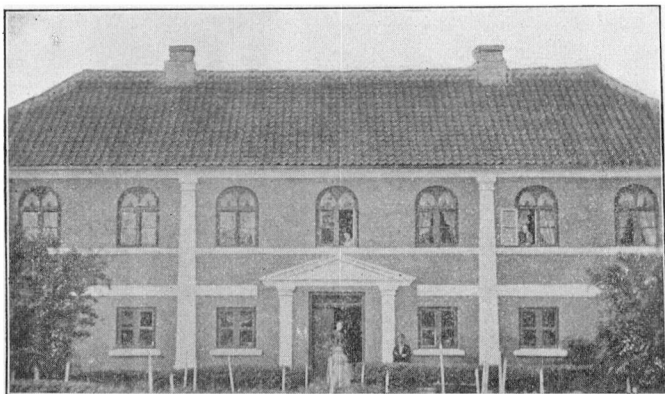
ningen kom til at mangle Lys. Mureren spurgte Byggherren, om det dog ikke var bedst at sætte et Vindue i. „Nej — svarede han —, naar Peder Holdensen har lavet det saadan, saa skal det være saadan.“ I den Grad var Peder Holdensen bleven en Avtoritet.

Gaard i Anst.

Et andet Hensyn, som ogsaa spillede en mindre Rolle for Peder Holdensen, men som kunde blive sviende nok for Byggherren, var: hvad Byggearbejdet kostede. Det laa ham paa Sinde, at Arbejdet blev smukt og solidt, og saa kunde det jo nok jævnlig hænde, at Udgifterne blev betydeligt større, end hvad Overslaget lød paa, — om fast Accord var der ikke Tale. Ikke fordi Peder Holdensen beregnede nogen stor

Arbejdsløn for sig og sine Folk; selv tog han kun 3 Mark (1 Krone) i Dagløn for sig og sin Mestersvend, de andre Svende fik 2 Mark (66 Øre) og Haandlangerne 24 Skill. (50 Øre); og Arbejdstiden var lang, man begyndte, saa snart det gryede ad Dag, og holdt ud, saalænge man kunde se til sit Arbejde. Skulde et større Arbejde udføres, tog Peder Holdensen i Reglen selv ind til Byen og udtog Tømmer; det skulde være af første Sort altsammen. Saa gik han ude paa Tøm-

Hus, bygget for Kromand P. Thomsen i Vejen.

merpladsen sammen med Bygherren eller hans Karl; hele Stabler skulde ses igennem. Fandt han en Bjælke eller en Planke, som saa godt ud i den ene Ende, raabte han til sin Ledsager: „Ser Nr. 3 fra nedden (eller hvad det nu var) ligesaa godt ud ovre i den anden Ende?“ Svaredes der saa Ja, huggede han sit Hammermærke i Bjælken paa en 2—3 Steder. Tit maatte saa hele Stablen væltes, for at man kunde faa *hans* Tømmer taget ud. Og det tog jo Tid, saa man kan forstaa Købmand Bastrup i Kolding, som engang sagde

til en Karl, der kom sammen med Peder Holdensen for at købe Tømmer: „Jeg er snart ligeglad, enten I køber eller ej, for det spilder os [en hel Dag at faa Orden i Sagerne igen, naar I er færdige.“

I sine rigtige Velmagtsdage holdt Peder Holdensen mange Svende; undertiden kunde han have en 12—14 Stykker i Arbejde. Sjuskeri og Driveri taalte han ikke. Da Laden paa Carlsminde i Anst byggedes, blev det en Nat, lige efter at Spærfagene var rejst, en voldsom Storm, saa Tømmerværket knækkede i Tappene. Og Peder Holdensen havde endda paalagt Mestersvenden, som stod for det, at passe godt paa. Næste Morgen tidlig kommer han og ser, hvad der er sket. Nu, hvad har han at gøre? Han faar fat i et Stykke Reb og gaar ind og gennemtærsker den sovende Svend. — Saa han en af sine Arbejdere staa og drive under Arbejdet, hed det: „Nej, det kan vi Pin'dø ikke ha'“ — saa kostede han Svenden til Side og tog selv fat.

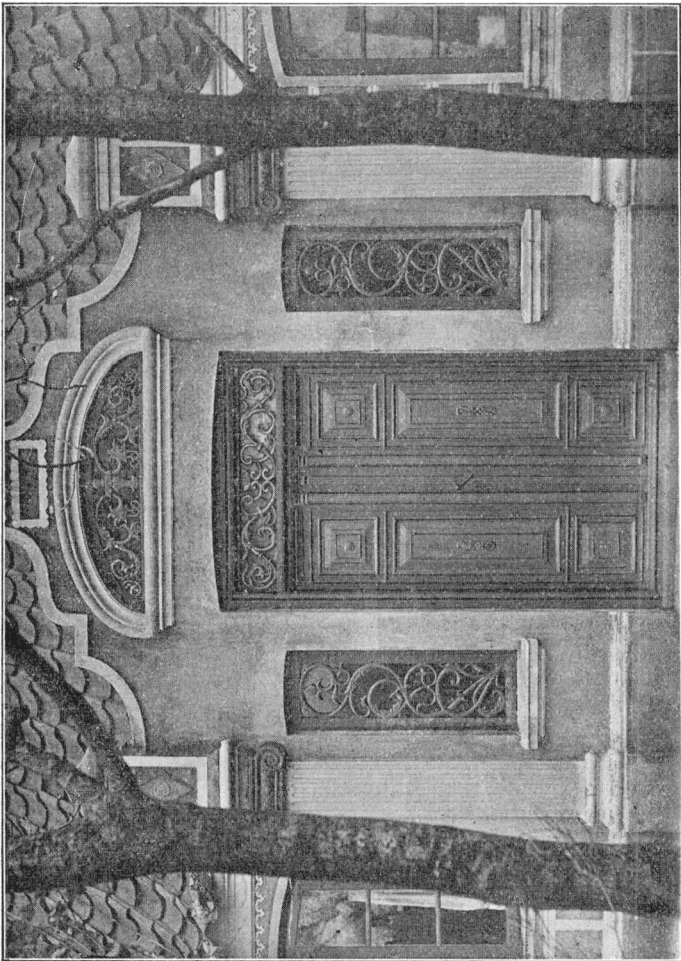
Raadvild var han ikke, naar det kneb. Han havde engang under et Besøg i Kolding lagt Mærke til, at Bygningstegnerne trak deres Tegninger op med en Ridsefjer. En saadan havde han aldrig haft; men da han næste Gang selv skulde have en Tegning gjort færdig, lavede han sig i en Fart en Ridsefjer af en — Træskokrampe.

At han blev paaskønnet som Bygmester, er ikke saa underligt. Da han havde bygget Malt Præstegaard, viste Præsten Dorscheus ham sin Paaskønnelse ved at forære ham et smukt Skakspil af Ben med tilhørende Bræt af Mahogni, samt en Kikkert og et Maleri. Skakspillet findes endnu i en Datters Eje. Brandforsikringsselskabet brugte ham som Vurderingsmand paa Egnen, og fra Begyndelsen af 1860'erne var han

Kirkesynsmand i Malt, Anst og Slavs Herreders Provsti. Som saadan kom han engang i sine sidste Aar til Vejen, hvor han i yngre Dage havde bygget saa meget. Han aflagde da et lille Besøg hos et Par Folk, hvis Gaard han i sin Tid havde bygget. Da han sagde Farvel, vilde Konen i Gaarden give ham en Pakke Smørrebrød med paa Rejsen; det vilde han ikke have, men hun stoppede alligevel Pakken i Lommen paa ham. Da han ved sin Hjemkomst aabnede Pakken, laa der en Pengesum paa 20—30 Kroner i den; det var som en Tak og Paaskønnelse fra hine Folk, fordi han havde bygget deres Gaard saa solidt og smukt.

Adskillige af Peder Holdensens Gaarde har man allerede lavet om paa siden hans Tid. Som nogle af de mest karakteristiske findes endnu i *Anst* Sogn: Damgaard samt et Stuehus, der nu er Arbejderbolig under Carlsminde, i *Vamdrup* Sogn: Dyregaard, i *Gesten* Sogn: Toftegaard, i *Vorbasse* Sogn: Skødebjerggaard, i *Vejen* Sogn: Præstegaarden (med sin mærkelige Vindeltrappe, lavet efter Præsten Fugledes Tegning af en af Peder Holdensens dygtigste Svende, Niels Smedegaard), den før nævnte Helms's Gaard, Jacobsens Gaard, Lille Skovgaard, Dortheasminde, Skodborghus Kros Udlænger; i *Malt* Sogn: Præstegaarden; i *Brørup* Sogn: Gerndrupholm, Færgegaard, Surhavegaard, Søtofts Gaard, Ludvig Andersens Gaard. Tildels eller helt ombyggede er: Petersborggaard og Carlsminde i *Anst* Sogn; Brørup Apotek; Holsted Bykro. — Et godt Billedskærerarbejde af Peder Holdensen er Frontonen over Thorvaldsens Kristus i *Bække* Kirke.

Alt dette — og sikkert meget mere til — er hans flittige og omhyggelige Arbejde i en Menneskealder — fra ca. 1840 til ca. 1874.

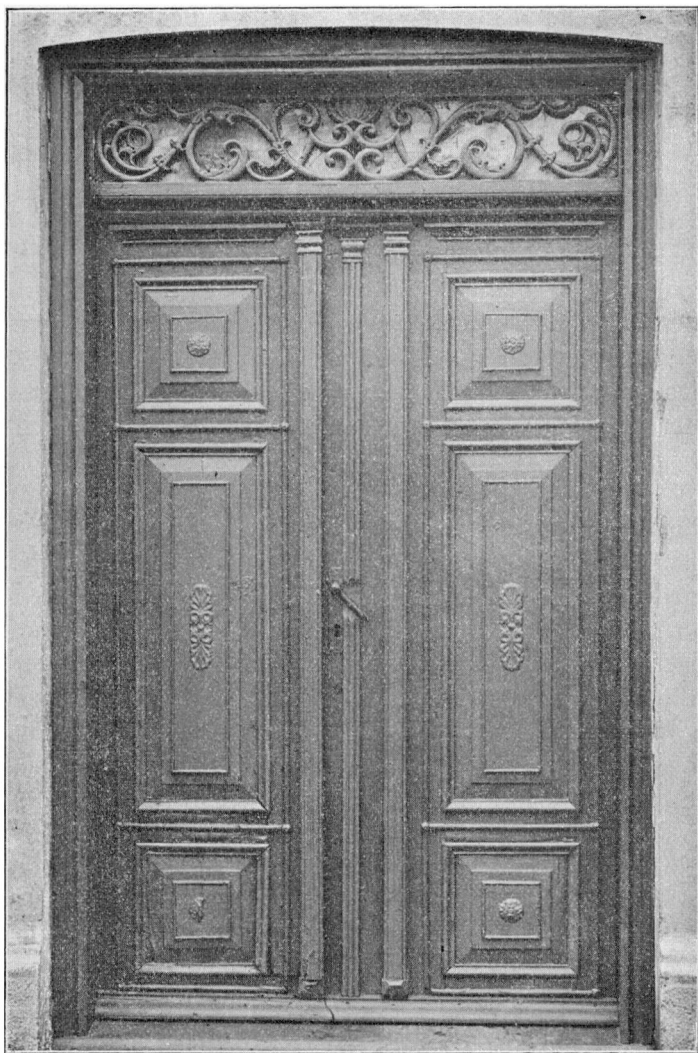

Del af Façaden paa Huset i Gjødsvang.

Peder Holdensen var en pæn og vakker Mand at se til. Billeder haves der ikke af ham; han holdt ikke af at blive fotograferet. Hans Sind var livligt, og

til Spøg og Munterhed var han — i alt Fald i yngre Dage — i Regelen meget oplagt. Gamle Gusta Smedegaard, der endnu lever i høj Alder i Lindeballe Sogn og som tilbragte sine Barndoms- og første Ungdoms-Aar i Vejen Præstegaard, har fortalt, at det godt kunde falde ham ind at komme løbende paa Hosesokker ned til Præstegaarden en Løverdags- eller Søndag-Aften for at se, om han kunde opdage Kærestefolk i Haven. — Mens han var i Færd med at bygge den nye Vejen Præstegaard (1850), kom han en Løverdags Aften efter endt Arbejdstid pludselig i Tanker om, at det kunde være rart faa en Svingom i den store Havestue, uagtet den endnu ikke var helt færdig. Saa fik Svendene og Præstegaardens Piger Benene paa Gang, og Peder Holdensen dansede selv lystig for. Gusta, som sled sine Strømper itu den Aften, fortæller, at hun maatte sørge for Drikkevarer. — Et andet Træk fra den Tid, da Vejen Præstegaard var under Opførelse, vidner ogsaa om hans Oplagthed til Spøg. I Vejen Mølle havde de en Huslærer ved Navn Ammentorp*), der fra sit Københavnsliv ikke var vant til at hilse paa mødende Folk, han ikke kendte. Det syntes Vejen Folk ikke om, de fandt, det var Storagtighed; og Peder Holdensen følte sig da ogsaa fornærmet. Han sagde da til Gusta, at naar hun næste Gang saa Hr. Ammentorp komme forbi Præstegaarden, skulde hun lade ham (P. H.) det vide. Saa en Dag, mens de stod og murede paa Præstegaarden, hed det: „Nu er Ammentorp dér.“ Peder Holdensen fik saa sine Svende stillet op med en lille Afstand fra hverandre paa Muren. A. gaar forbi, som sædvanlig uden at hilse. Den

* Vistnok H. L. Ammentorp, død 1857 som Sognepræst i Randerup i Sønderjylland.

Dør paa Huset i Gjødsvang.

første Svend raaber da højt: Tak! — den næste og den næste o. s. v. ligeledes; og tilsidst stod Peder Holdensen der selv og bukkede og skrabede og sagde Tak! Nu lærte Hr. A. da for Fremtiden at sige Goddag, naar han gik forbi. — Da Gusta siden holdt Bryllup med Peder Holdensens før nævnte Svend Niels Smedegaard — det var efter Præsten Fugledes Død i 1856, saa Præsten Heinsen fra Brørup viede dem og var i det hele Vært ved Bryllupsgildet i Præstegaarden —, var Peder Holdensen utrættelig i at fortælle muntre Historier: „Og tænk, nu gaar Lise (Naboens Datter hinsides Aaen) paa Broen og vrider sine Hænder og jamrer: Nu er Gusta gift, og a har ingen Kjærest.“

I 1874 solgte Peder Holdensen Ejendommen i Læborg og flyttede til Gjødsvang i Tistrup Sogn, hvor han fik et lille Hus med lidt Jord til. Huset ombyggede han og prydede det med en smuk Dør og med fint udskaarne Ornamentsprosser i Gangvinduerne. Det er det eneste Bygningsværk, han har udført efter Flytningen. Iøvrigt tilbragte han Tiden med at lave Gravminder af Cement (men de er ikke heldige) og Ligkister. Uagtet han nu var flyttet til en helt anden Egn, blev han dog ved med at være Kirkesynsmand i sit gamle Provsti. Og han holdt ud til sit aller sidste Leveaar. Haanden rystede stærkt i de sidste Aar, saa han tilsidst maatte sætte sit Navnestempel som Underskrift i Synsprotokollerne. Nogle Aar før sin Død flyttede han hen til den ene af sine Døtre, som var bleven gift med en Gaardmand i Gjødsvang. Men de gamle Venner og Kendinge paa Vejen-Eggen savnede han.

Peder Holdensen døde i Gjødsvang 24. Oktober

Ornamentsprosser fra Huset i Gjødsvang.

1886, og blev begravet paa Tistrup Kirkegaard; han var da knap 74 Aar gammel. Enken overlevede ham og døde 88 Aar gammel i 1896. — Efter hans Død kom der et „ualmindelig dejligt“ Brev til Familien fra Provst Johnsen i Vamdrup, der havde lært at sætte megen Pris paa sin gamle Synsmand; Brevet blev laant ud til en Lærer i Sognet til Afskrivning, men han gik hen og brændte det.

En Mængde Tegninger efterlod Peder Holdensen sig, men der er næppe nogen af dem i Behold mere; de blev foræret bort til forskellige, bl. a. især til en af hans fordums Svende, Hans Jessen, som siden rejste til Amerika, hvor han skal være død. — Ogsaa nogle Modeller til Ligkisteornamenter var der efter ham; men de blev som gammelt Skrammel kastede ud i en Lergrav og er næppe mere at finde.

Peder Holdensen staar som en af de sidste solide og trofaste Bærere af den gode Tradition i dansk Landbygningskunst. Han havde utvivlsomt baade klare Linier og høje Maal for Øje, naar han arbejdede. Som gammel Mand skal han have sagt: „Ja a vild' saa gjarn ha va'n Arkitekt, men nu er'et val for sien.“ Han troede aabenbart om sig selv, at det kun var selvfølgelige og beskedne Resultater, han naaede; og saa udrettede han alligevel mere i den virkelige Kunsts Tjeneste end mangan akademisk uddannet Arkitekt.
